

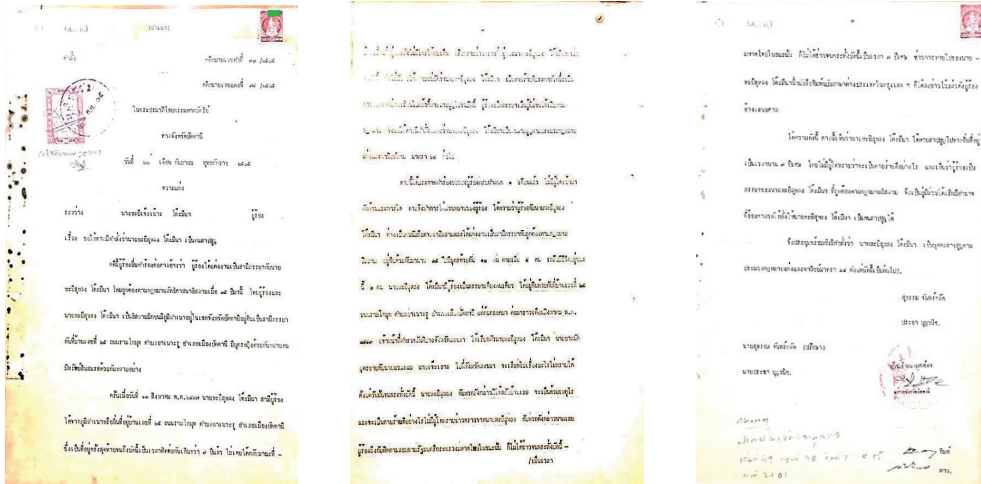

จาก “หะยีสุหลง โต๊ะมีนา” ถึง “ทนายสมชาย นีละไพจิตร” และ “บิลลี่”

การอุ้มหายและการเยียวยาเพื่อการอยู่ร่วมกันในอนาคต

อสิสา หะสาเมาะ

เอกสารขนาด A4 จำนวน 3 แผ่น เนื้อกระดาษสีเหลืองบ่งบอกถึงความเก่าแก่ ถูกบรรจุใส่อยู่ในกรอบไม้แขวนอยู่บนฝาผนังบ้านของตระกูลโต๊ะมีนา ยังไม่สะดุดใจผู้เขียนเท่าไรนัก แต่เมื่ออ่านเนื้อความพบว่า กระดาษเหล่านี้ไม่ใช่กระดาษธรรมดา แต่คือ คำสั่งศาลคดีหมายเลขดำที่ 73/2505 และคดีหมายเลขแดงที่ 74/2505 เรื่องขอให้ศาลมีคำสั่งว่านายหะยีสุหลง โต๊ะมีนา เป็นคนสาบสูญ และศาลได้รับคำร้องและวินิจฉัยเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2505

ภาพ 1: คำสั่งศาลให้นายหะยีสุหลง โต๊ะมีนา เป็นคนหายสาบสูญ

คนที่เติบโตในจังหวัดชายแดนภาคใต้และนักวิชาการที่สนใจปัญหาของสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รับทราบเรื่องราวของนายหะยีสุหลง โต๊ะมีนาดี เสมือนหนึ่งเป็นบทเรียนบนหนึ่งและตำนานความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐไทยกับผู้นำศาสนาในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นคนถูกบังคับให้สูญหาย

ในทางวิชาการพบว่า บาดแผลทางใจของญาติและคนใกล้ชิดของบุคคลที่สูญหายของบุคคลอื่นเป็นที่รักถือเป็นความเสียใจอย่างที่สุด หากเทียบกับบรรดาประเภทของบาดแผลทางใจ (psychological trauma) ประเภทอื่นๆ ในประสบการณ์ความเสียหายด้านจิตใจของมวลมนุษยชาติ (Lenferink, de Keijser, Wessel, de Vries, and Boelen, 2019) เพราะการถูกบังคับให้หายสาบสูญเป็นการสูญเสียที่ไม่มี ความชัดเจน (ambiguous loss) และไม่สามารถยืนยันความสูญเสียได้ (unconfirmed loss)

ในแต่ละปีพบว่า มีบุคคลที่สูญหายหลายพันคนทั่วโลก ส่วนมากเป็นบุคคลที่ทำงานเคลื่อนไหวเรียกร้องด้านสิทธิมนุษยชน หรือทนายความ ที่มักจะตกเป็นเหยื่อ

ส่วนคนที่ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจมักจะ เป็นคนที่อยู่ใกล้ชิด เช่น ลูกชาย ลูกสาว พ่อ แม่ เพราะไม่รู้ว่าบุคคลอื่นเป็นที่รักยังมีชีวิตอยู่ที่ไหน เป็นตายร้ายดีประการใด ภาวะเช่นนี้ถูกห่อหุ้มด้วยความหวังความสิ้นหวังในเวลาเดียวกัน ส่วนการตามหาผู้สูญหายยังนำมาสู่ภาวะอันตรายของคนในครอบครัวอีกด้วย (Amnesty International, n.d.)

จำนวนผู้ถูกบังคับให้สูญหายในต่างประเทศทั่วโลก มีสถิติดังนี้

- ประเทศซีเรีย พบว่า ตั้งแต่ ค.ศ. 2011 เป็นต้นมา มีผู้ถูกอุ้มหายกว่า 82,000 คน
- ประเทศศรีลังกา พบว่า ช่วงปลายศตวรรษที่ 1980 มีจำนวนประมาณ 60,000-100,000 คน ถือเป็นประเทศที่มีคนถูกอุ้มหายสูงที่สุดในโลก
- ประเทศอาเจนตินา พบว่า ช่วงศตวรรษที่ 20 ระหว่าง ค.ศ. 1976-1983 คาดว่ามีจำนวนราว 30,000 คน
- ประเทศซิมบับเวกรณีนักข่าวและนักเคลื่อนไหวด้านสันติภาพชื่อ Itai Dzamara ถูกบังคับให้สูญหายเมื่อวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 2015 ภรรยาของ Dzamara

หากสังคมต้องการความสงบและสันติสุขคืนมาในระยะยาวและยั่งยืน
จากบทเรียนกรณีบุคคลที่ถูกบังคับให้สูญหาย
ในหลายแห่งทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย
บทบาทที่สำคัญยิ่งคงไม่พ้นองค์กรรัฐบาล
ที่จะเข้ามาปฏิบัติการในการดูแลครอบครัวของผู้สูญหาย
อย่างจริงจังและจริงใจ

กล่าวว่า “มันเป็นความเจ็บปวดของการมีชีวิตอยู่เมื่อไม่รู้ว่าคุณที่รักอยู่ที่ไหน เพราะฉันยังอยู่ด้วยความหวัง และทุก ๆ วันจะเฝ้าคิดว่าสามีของฉันจะกลับมา หรือรอว่าเมื่อไหร่จะมีคนมาบอกว่าพบสามีของฉันอยู่ที่ไหนสักแห่ง มันช่างเจ็บปวดเหลือเกินเวลาที่ลูก ๆ ถามว่าเมื่อไหร่พ่อของเขาจะกลับมา และฉันไม่มีคำตอบให้ลูก ๆ ของฉัน และฉันยังกังวลว่าคดีของสามีที่รักของฉันจะไม่มีวันคืบหน้าหรือได้รับการสืบสวนอย่างจริงจังเมื่อรัฐบาลอ้างว่าได้ปล่อยสามีของฉันให้เป็นอิสระไปแล้ว”

ในประวัติศาสตร์สังคมไทย ก่อนหน้านี้กรณีของเหยื่อสูญหาย ได้ะมีนา พบว่ายังมีอีกหลายคนที่ยกลายเป็นผู้ถูกบังคับให้สูญหาย (จีคิว ไทยแลนด์, 2560) เช่น เมื่อ พ.ศ. 2495 นายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร หัวหน้าขบวนการเสรีไทยสายอีสาน หายตัวไปเมื่อ 12 ธันวาคม นายพร มะลิทอง หายไปเมื่อ 24 มีนาคม พ.ศ. 2497 ทั้งสองคนถูกอุ้มหายไปในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายทะนง โพธิ์อ่าน วุฒิสมาชิกสายแรงงาน ประธานสภาองค์การลูกจ้างสภาแรงงานแห่งประเทศไทย หายตัวไปเมื่อ

19 มิถุนายน พ.ศ. 2534

การอุ้มหายมิได้เกิดขึ้นเพียงครั้งละ 1 คน ในยุค พล.อ.สุจินดา คราประยูร เหตุการณ์พฤษภาประชาธรรม ช่วง 17-18 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 มีผู้สูญหายประมาณ 175 คน ก่อนหน้านี้ประวัติศาสตร์ไทยยังมีการบันทึกเรื่อง “ถีบลงเขาเผาถึงแดง” ไว้ว่า ช่วง พ.ศ. 2510-2519 ยุคของจอมพลถนอม กิตติขจร ปกครองประเทศ มีการใช้วิธีถีบลงมาจากเฮลิคอปเตอร์ และนำคนใส่ถังน้ำมันพร้อมเชื้อเพลิงเผาตอที่ยังมีชีวิตอยู่หรือเสียชีวิตไปแล้ว (เพื่อทำให้การพิสูจน์หลักฐานพบเป็นไปได้น้อยมาก) ในช่วงดังกล่าวมีการบันทึกไว้ว่ามีผู้สูญหายจำนวนประมาณ 3,000 คน ทั้งหมดเป็นชาวบ้านในจังหวัดพัทลุงและพื้นที่ใกล้เคียง เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แต่รัฐบาลได้ปฏิเสธจนกระทั่งการกดดันจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและภาคประชาชน จน พล.อ.ถนอม สี่หวะรา ผู้บัญชาการทหารบก ยอมรับว่าถึงแดงเป็นเรื่องจริง (จุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม, 2559; วจนา วรรณยางกูร, 2559; ปริญญา นवलเปียน, 2562)

กรณีสืบลงเขาเผาลงถ้ำแดงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในยุคปัจจุบัน เมื่อ “บิลลี่” หรือ พอลละจี รักจงเจริญ นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวกะเหรี่ยงแห่งบ้านบางกลอยบน-ใจแผ่นดิน โดยเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้านในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน และเตรียมฟ้องคดีต่อเจ้าหน้าที่ กรณีการเข้ารื้อทำลายบ้านเรือนและทรัพย์สินของชาวกะเหรี่ยงกว่า 20 ครอบครัว เมื่อ พ.ศ. 2554 ต่อมาใน พ.ศ. 2557 หลังบิลลี่ถูกควบคุมตัวโดยเจ้าหน้าที่อุทยานฯ แก่งกระจาน เพื่อนำตัวไปสอบสวน ก่อนแจ้งว่าได้ปล่อยตัวบิลลี่แล้ว แต่ไม่มีบุคคลใดพบเห็นบิลลี่อีกเลยนานกว่า 5 ปี (ข่าวไทยพีบีเอส, 2562) จนกระทั่งเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2562 ดีเอสไอ ได้แถลงความคืบหน้าคดี ระบุว่าพบหลักฐานสำคัญชิ้นส่วนกระดุกมนุษย์และกระดูกที่อยู๋ภายในถ้ำน้ำม้นขนาด 200 ลิตรที่จมอยู่ใต้น้ำบริเวณสะพานแขวนเหนืออ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน และดีเอสไอได้ยืนยันว่าผลดีเอ็นเอตรงกับ “บิลลี่” เมื่อได้เทียบกับแม่ของบิลลี่ (บีบีซี นิวส์ ไทย, 2019)

อีกกรณีคือ สมชาย นิละไพจิตร อดีตประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิม และนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน หายตัวไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 เวลาประมาณ 20.30 น. ยุคนายกรัฐมนตรี ดร. ทักษิณ ชินวัตร ได้หายตัวไประหว่างทำคดีเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายมุจาฮิดีน และจำต้องรับสารภาพเพราะถูกตำรวจทำทารุณกรรมและมีหลักฐานพิสูจน์ได้ ทนายสมชายถูกอุ้มหายขณะกำลังเดินทางไปพบเพื่อนที่โรงแรมชาลีนา ในซอยมหาดไทย ถนนรามคำแหง โดยผู้อุ้มเป็นชายฉกรรจ์ 5-6 คน จงใจขับรถชนเพื่อให้ทนายสมชายลงมาดูเหตุการณ์ก่อนจะทำร้ายร่างกายและลักพาตัวไป เหตุการณ์เกิดขึ้นเพียง 3 วัน ก่อนจะเดินทางไปว่าความที่ศาลจังหวัดนครราชสีมา พร้อมมีแผนที่จะยื่นรายชื่อคัดค้านการใช้กฏอัยการศึกต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่มีแผนกำหนดการเดินทางไปปัตตานีในวันที่ 16 มีนาคม (บีบีซี นิวส์ ไทย, 2019; ไทยรัฐออนไลน์, 2562)

ภาพ 2: พ.ต.ท. กรวัชร ร่องอริบดีดีเอสไอ อธิบายแผนผังจำลองวัดอุทยาน
คาดว่า เป็นชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ บริเวณสะพานแขวนแก่งกระจาน

ภาพ3: “บิลลี” หรือ พอลละจี รักจงเจริญ นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวกะเหรี่ยงแห่งบ้านบางกลอยบน-ใจแผ่นดิน
ที่มา: มติชนออนไลน์, 16 เมษายน พ.ศ. 2561

เมื่อการบังคับให้สูญหายสร้างผลกระทบทางจิตใจอย่างแสนสาหัส การจัดการกับความเจ็บปวดในสังคมพบว่า มีองค์กรในระดับโลกให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว และมีการรณรงค์เรียกร้องประเด็นสิทธิมนุษยชน ให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นเนลเอง (Amnesty International, n.d.) ก็มีบทบาทสำคัญในการรณรงค์ กดดันให้รัฐบาลให้ความสำคัญต่อการทำคดีผู้ที่ถูกอุ้มหาย เร่งรัดให้มีการสืบสวนสอบสวน ตั้งคณะกรรมการเพื่อสืบหาความจริง และกดดันให้รัฐบาลบังคับใช้กฎหมายลงโทษผู้กระทำผิด

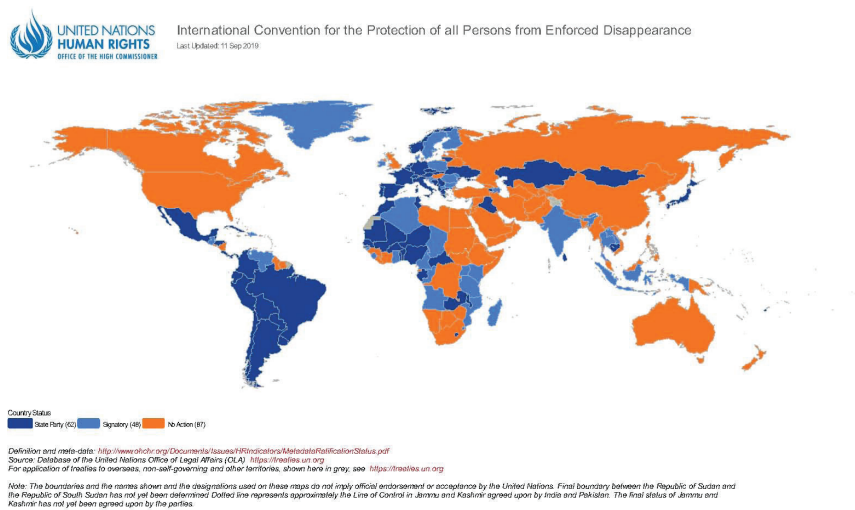
ส่วนองค์กรสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2019) มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งเพื่อดูแลกรณีผู้คนที่ถูกอุ้มหายเรียกว่า คณะกรรมการว่าด้วยการบังคับบุคคลให้สูญหาย (The Committee on Enforced Disappearances - CED) คณะกรรมการชุดนี้รวบรวมเอากลุ่มผู้เชี่ยวชาญสาขานี้โดยเฉพาะและมีการทำงานที่เป็นอิสระใน

การเฝ้าระวังการบังคับใช้สนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิก โดยทุกประเทศจะต้องส่งรายงาน 1 ครั้ง ใน 2 ปี ถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนถูกนำไปใช้ปฏิบัติตามที่ได้ให้สัตยาบันไว้หรือไม่ โดยองค์กรสหประชาชาติจะกดดันให้รัฐบาลปฏิบัติตามโดยเฉพาะประเทศที่เป็นสมาชิกลงนามในอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 1996)

กุญแจสำคัญของการเยียวยาแผลใจ (psychological trauma) คนที่ถูกอุ้มหาย คือการให้ครอบครัวของผู้สูญหายได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะรัฐบาลจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการให้ข้อมูลกระบวนการสืบสวนสอบสวน ให้ความเป็นธรรมระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับครอบครัว (The CENTER for VICTIMS of TORTURE, 2019a)

ภาพ 4: นายสมชาย นิลไพจิตร และรถยนต์ที่เกิดเหตุ
ที่มา: ไทยรัฐออนไลน์, 2562

ภาพ 5: ประเทศต่าง ๆ ที่ลงนามในอนุสัญญากับองค์กรสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน
และการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี

ที่มา: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (2019). International Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearance. Retrieved from https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CED/OHCHR_Map_CPED.pdf

เพื่อที่จะเข้าใจการเยียวยาแผลใจ (psychological trauma) คนที่ถูกอุ้มหาย ผู้เขียนยกตัวอย่างกรณีคนถูกอุ้มสูญหายในประเทศอิรัก ข้อมูลจากศูนย์ช่วยเหลือเหยื่อผู้ถูกซ้อมทรมาน (The CENTER for VICTIMS of TORTURE, 2019b) พบว่า สงครามในอิรักตั้งแต่ ค.ศ. 2008 เป็นต้นมา ได้ให้ความช่วยเหลือเหยื่อของสงครามในประเทศจอร์แดน และตั้งแต่ ค.ศ. 2015 เริ่มมีการรายงานคนหายที่ศูนย์แห่งนี้ โดยพบว่าผู้ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจจำนวน 81 คน จากเหยื่อจำนวน 310 คน ญาติที่ตามหาบุคคลที่สูญหายอธิบายว่าความโศกเศร้าเกิดจากการหายตัวไปของบุคคลอันเป็นที่รัก เป็นความรู้สึกเจ็บปวดที่ยาวนานต่อเนื่อง เพราะขาดข้อมูลเกี่ยวกับคนที่สูญหาย นอกจากนี้การหายตัวไปยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การไม่ถูกยืนยันว่าตาย” ดังนั้นการเยียวยาแผลใจกรณีบุคคลถูกบังคับให้สูญหายจะต้องเริ่มจากรัฐบาลที่ต้องมีมาตรการในทางปฏิบัติ และตระหนักว่าครอบครัวของผู้สูญหายมีสิทธิที่จะรู้ว่าบุคคลอันเป็นที่รักอยู่ที่ไหน มีสภาพเป็นอย่างไร นั้นหมายถึง การให้ข้อมูลข่าวสารกับครอบครัว รวมไปถึงการดำเนินการสืบสวนสอบสวน และมีบทลงโทษที่เป็นธรรม ให้ความยุติธรรมแก่ครอบครัว

หากสังคมต้องการความสงบและสันติสุขคืนมาในระยะยาวและยั่งยืน จากบทเรียนกรณีบุคคลที่ถูกบังคับให้สูญหายในหลายแห่งทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย บทบาทที่สำคัญยิ่งคงไม่พ้นองค์กรรัฐบาลที่จะเข้ามาปฏิบัติการในการดูแลครอบครัวของผู้สูญเสียอย่างจริงจังและจริงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารและการให้ข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเหยื่อผู้สูญเสีย ถือเป็นช่องทางหนึ่งในการบรรเทาความเจ็บปวดของสมาชิกในครอบครัวที่ตกเป็นเหยื่อ ที่อาจจะพบบรรเทาแผลใจของครอบครัวผู้ที่สูญเสียบุคคลได้ ไม่มากก็น้อย... ■

เอกสารอ้างอิง

- Amnesty International. (n.d.). *Enforced Disappearances*. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/disappearances/>
- Lenferink, L. I., de Keijser, J., Wessel, I., de Vries, D., & Boelen, P. A. (2019). Toward a better understanding of psychological symptoms in people confronted with the disappearance of a loved one: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(3), 287-302.
- The CENTER for VICTIMS of TORTURE. (2019a). *Enforced Disappearances: Ambiguity Haunts the Families of Iraq's Missing*. Retrieved from <https://www.cvt.org/Disappearances>
- _____. (2019b). *Enforced Disappearances: Ambiguity Haunts the Families of Iraq's Missing*. Retrieved from http://www.cvt.org/sites/default/files/attachments/u93/downloads/2016_disappearances_paper.pdf
- United Nations Human Rights Office of The High Commissioner. (1996). *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>

- _____. (2019). *Committee on Enforced Disappearances*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pages/CEDIndex.aspx>
- ข่าวไทยพีบีเอส. (2562). ลำดับเหตุการณ์คดี “บิลลี่” หายตัวนานกว่า 5 ปี. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/283675>
- จิตวิไทยแลนด์. (2560). ย้อนรอยคนไทยที่ (ถูกอุ้ม) หายไป. สืบค้นจาก <https://www.gqthailand.com/life/article/enforced-disappearance>
- จุฬารัตน์ ดำรงวิธีธรรม. (2559). *ถึงแดง: การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอนในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2562). ย้อนคดี “ทนายสมชาย” ยอดคนดี โดนอุ้มจากกลางกรุง คนเห็นเพียบ แต่เป็นปริศนา. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1654923>
- ธัญพร บัวทอง. (2019). บิลลี่: ดีเอสไอเผยดีเอ็นเอชิ้นส่วนกะโหลกตรงกับแม่ของ “พอละจี รักจงเจริญ”. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-49561737>
- บีบีซีนิวส์ไทย. (2019). จาก ทักษิณ สู่ ประยุทธ์ การสูญหายของ สมชาย นีละไพจิตร กับ ไฟใต้ ที่ยังไร้คำตอบ. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-47521488>
- ปริญญา นวลเปียน. (2562). โซนสีเทาในพื้นที่สีแดง: ภาพสะท้อนจากเขตปลดปล่อยบริเวณชุมชนเชิงเขาบรรทัด ใน ยุค สงครามเย็น. *Rusamilae Journal*, 39(3), 7-20.
- มติชนออนไลน์. (2561). 4 ปี คดี ‘บิลลี่’ ไม่คืบ ICJ จี้ DSI รับเป็นคดีพิเศษ ที่เสี่ยงถูกมองมีส่วนในวัฒนธรรมลอยนวลคนผิด. สืบค้นจาก https://www.maticchon.co.th/local/crime/news_919122
- วจนา วรรณยางกูร. (2559). “ถึงแดง”บทเรียนจากความตาย จุฬารัตน์ ดำรงวิธีธรรม “ถืบลองเขา เผอลงถึงแดง”. สืบค้นจาก https://www.maticchon.co.th/prachachuen/news_221421